

Amerikan Basınında Demokrat Parti, Başbakan Adnan Menderes ve Türk Amerikan İlişkileri Üzerine Bazı Notlar (1950-1955)

Some Notes on Democrat Party, Prime Minister Adnan Menderes and Turkey-U.S. Relations in the U.S. Press (1950-1955)

Meral KUZGUN*

Öz

Atatürk'ün ölümünden sonra 1950 yılına kadar Türkiye'de iktidarı elinde bulunduran CHP yönetiminin ülke içinde uyguladığı laik eksenli politikalar, Anadolu halkının büyük bir kesimini rahatsız etmiştir. II. Dünya Savaşı boyunca ülkede alınan sıkı ekonomik tedbirler halkı bunaltmıştır. Bu şartlar altında Anadolu halkının özellikle tarımla uğraşan muhafazakâr kesimin desteğini alan Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelmiştir. Bu gelişmelere ilave olarak, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına aykırı istekleri, Türk Amerikan ilişkilerinin gelişmesine neden olmuştur. İkili ilişkilerin geliştiği bu dönemde Amerikan basını, Demokrat Parti'nin icraatlarına, Adnan Menderes'e ve Türk Amerikan ilişkilerine sık sık yer vermiştir.

Bu çalışmamızda amacımız; Demokrat Parti'nin iktidara geliş sürecini ekonomik, siyasi, dini açılardan ele almak, Sovyet tehlikesine karşı giderek artan Türk Amerikan ilişkilerini ve bu ilişkilerin Amerikan basınındaki yansımalarını Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgeleri ve The New Times gazetesi ışığında ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Amerikan Basını, Demokrat Parti, Adnan Menderes, Türk Amerikan İlişkileri

Abstract

The secularity-oriented domestic policies adopted by CHP (the Republican People's Party) regime, which held the power in Turkey until 1950 following the death of Atatürk, caused a state of unrest among the vast majority of Anatolian public. The strict economic measures taken across the nation during the World War II weighed down on the public. Having the particular support of the conservative population of Anatolian public engaged in farming, the Democrat Party came into power on May 14, 1950. In addition to these developments, the demands of the Soviet Union against Turkey's territorial integrity and sovereignty resulted in the improvement of Turkey-U.S. relations. During this period of improved bilateral relations, the U.S. press often included the news about the Democrat Party's actions, Adnan Menderes and Turkey-U.S. relations. Our aim in this study is to discuss the ascension to power of the Democrat Party in economic, political and religious aspects, and to set out the ever-growing Turkey-U.S. relations against the Soviet threat and the reflections of these relations on the U.S. press in the light of the Prime Ministry Republic Archives and the New Times newspaper.

Keywords: U.S. Press, Democrat Party, Adnan Menderes, Turkey-U.S. Relations

Makale Geliş Tarihi: 05.11.2019. Makale Kabul Tarihi: 26.09.2020.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, E-mail: meralkuzgun@kilis.edu.tr; ORCID İD: 0000-0003-1314-0128.

Gaz

Akademik Bakış

309

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Giriş

Atatürk'ün ölümünden sonra 11 Kasım 1938'de Cumhuriyet Halk Fırkası Meclis Grubunda yapılan toplantıda İsmet İnönü, Türkiye'nin ikinci Cumhurbaşkanı olmuştur. Bunun yanı sıra 26 Aralık 1938'de Ankara'da toplanan CHP Kurultayında da alınan kararla İnönü, Partinin Değişmez Başkanı olmakla birlikte Milli Şef unvanını almıştır.¹

İsmet İnönü, 2 Mart 1939'da İstanbul Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmasında rejimi demokratikleştirme niyetinden ilk kez söz etmiş ancak savaşın getirdiği olağanüstü şartlar nedeniyle bu niyeti gerçekleştirememiştir. İnönü demokratikleşme talebinden son olarak 1 Kasım 1945 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı açılış konuşmasında söz etmiş, güvenilir muhalefet partilerine ihtiyaç duyulduğunu belirterek Demokrat Parti'nin (DP) kurulmasına giden yolun önünü açmıştır.² Türkiye'nin çok partili hayata geçişinde ve DP'nin 14 Mayıs 1950 seçiminden zaferle çıkmasında İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde ülke içinde ve dışında gelişen olayların, uygulamaların halk üzerindeki yarattığı olumsuzluklar etkili olmuştur. Tek parti döneminde Türkiye'de siyasal iktidarın toplumsal tabanı asker- sivil bürokrasi ile iktisaden egemen sınıfların ortaklığına dayanmakla birlikte halkın genel eğilimlerinin göz ardı edilmesi ve II. Dünya Savaşı süresince izlenen iktisat politikaları toplumsal dengeyi sarmıştır. Bununla birlikte savaş yılları içinde Türkiye'yi alt üst eden enflasyon, esas olarak bir ordu beslemek zorunda kalan devletin mali ihtiyaçlarından kaynaklanmıştır.³

Savaşa her an hazır durumda mevcut bir ordu oluşturabilmek için askere alımlar artmış, böylelikle ülkede üretimin düşmüş ve piyasada fiyatlar artmıştır. Ayrıca bazı malların karneye bağlanması, bir kısım malların üretiminin belirli kimselere verilmesi toplumda rahatsızlık oluşturmuştur. Bunun yanı sıra yaşanan devlet işletmeciliğinin verimsizliği ve müdahaleci politikalar, özel kesimin kazanç alanlarını sınırlaması halkın genelinde CHP iktidarına karşı bir memnuniyetsizliğin doğmasına yol açmıştır.⁴ Kırsal alanda yaşayan köylülerden alınan yol vergisi başta olmak üzere vergiyi ödeyemeyen köylü, yol yapımında çalıştırılmıştır. İşçilerin tüm haklarını ellerinden alınarak, sendika kurma, toplu pazarlık, sözleşme, grev haklarının olmamasının yanı sıra 1936'da kabul edilen İş Yasası bazı güvenceler getirmişse de işçilerin, iş ve yaşam koşullarını düzeltmekten çok uzak kalmıştır.⁵

- 1 Ali Dikici, "Milli Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 42, Kasım 2008, s. 162-163.
- 2 Metin Heper, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı (Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açidan)*, Doğan Kitap, 2011, Ankara, s. 177-178.
- 3 Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Kitapevi, 3. Baskı, Ankara, 2003, s. 23-24.
- 4 Abdullah Takım, "Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 67, No: 2, 2012, s. 164.
- 5 Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*, İmge Kitapevi, 3. Baskı, 2004, Ankara, s. 16.

Görüş

II. Dünya Savaşı'na doğrudan girmeyen Türkiye, savaşın ülke içindeki etkilerini önlemek ve ekonomik bakımdan koruyucu tedbirler almak amacıyla hükümete geniş yetkiler veren Milli Korunma Kanunu'nu 18 Ocak 1940'da kabul etmiştir. Ağır vergiler, ezilen köylünün yoksulluğu, bürokrasinin yozlaşması, hükümetin zayıflığı sorunları patlama noktasına getirmiştir. Ayrıca ülkenin büyük bir bölümünde uygulanan Olağanüstü Hal Kanunu 20 Aralık 1940'dan 1 Haziran 1945'e kadar yürürlükte kalmıştır.⁶

Harp koşullarında meydana gelen olumsuzlukların başında karaborsa ve parası olanların stokçuluk yapması gelmektedir. Büyük şehirlerde yaşayan esnaf, savaş şartlarından yararlanarak fiyatları yükseltmiş ve kısa sürede zenginleşmiştir. Bu nedenle bir kısım varlıklı insanların, yaşanan zor günlerde devlete varlıklarıyla katkıları beklenildiğinden 12 Kasım 1942'de Varlık Vergisi çıkartılmıştır.⁷ Çıkartılan kanun, birçok tepkiyi beraberinde getirmiştir. Bunların başında verginin gayrimüslimlerden alınması ve itiraz etme hakkının bulunmaması gelmekteydi.

Vergi borcunu ödeyemeyen vergi mükellefleri Aşkale, Erzurum ve Sivrihisar'da oluşturulan çalışma kamplarına yollanmıştır. Varlık Vergisi uygulaması on altı ay uygulamada kaldıktan sonra 17. 03. 1944 tarihinde kaldırılmıştır.⁸ Savaş yıllarında tarım kesiminde haksız kazanç elde edenler için bir vergilendirme düşünülmüştür. Toprak sahiplerinden vergi almak amacıyla 1943 yılında 4429 sayılı kanunla "Toprak Mahsulleri Vergisi" çıkartılmıştır. Bu vergiyle olağanüstü masrafların bir kısmının giderilmesi ile ordunun ve şehirlinin iâşe ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmış, ancak bu vergi büyük toprak sahiplerinden çok geçimlik tarım yapan köylüyü olumsuz etkilemiştir.⁹

Bu şartlar altında CHP iktidarına ekonomik nedenlerle muhalif olan Anadolu halkı, dini hassasiyetlere bağlı olarak da CHP'ye karşı mesafeli olmuştur. Cumhuriyetin kurucu seçkinleri ile halk arasında dine bakış ve kültürel farklılıklar, toplumu modernleştirme çabaları iki taraf arasında bir uçurum yaratmıştır.¹⁰ İbadet dilinin Türkçe olması yönünde ilk adımlar, 1928 yılında Fuat Köprülü başkanlığında oluşturulan komisyonca rapor edilmiş ancak bu anlamda ilk somut adım 28 Ocak 1932'de İstanbul Fatih Camiinde ezanın Türkçe okunması ile başlamış ve İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı boyunca söz konusu uygulamaya devam edilmiştir. Ayrıca İslami akımlar üzerinde de sıkı bir takip başlatılmış ve buna yönelik uygulamalar da 1926 yılında çıkartılan Türk Ceza Kanununun "dinin siyaset aracı olarak kullanma eylemine yönelik devlet düzeni-

6 Kemal Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 67.

7 Osman Yalçın, " Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması", *Avrasya İncelemeler Dergisi (AVID)*, I/1, (2012), s. 322-328.

8 Zahide Sungur, *Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları ve Kalkınma Çabaları*, Gece Kitaplığı, İstanbul, 2015, s.18.

9 Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitapevi, Ankara, 2008, s. 433-434.

10 Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1990, s. 110.

Gazi

Akademik
Bakış

311

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

ni değiştirmek amacıyla cemiyet kurmayı yasaklayan" 163. maddesi gereğince yapılmıştır.¹¹

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren uygulamaya konulan inkılaplar taşraya etkin bir şekilde yansımamıştır. 19.yüzyıldan itibaren kendini gösteren ulema-bürokrasi mücadelesinin Cumhuriyetin ilk yıllarında bürokrasi lehine neticelenmesi beraberinde 1933 ve 1947 yılları arasında din eğitiminin yasaklanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu dönemde dinsel alanda meydana gelen boşluk, tarikatlar ve dini cemaatler tarafından doldurulduğu gibi halkın dini hayatını sürdürebileceği yerler haline gelmiştir.¹²Tüm bunların yanı sıra asker-bürokrat seçkinleri, toprak sahipleri ve burjuvazi arasında oluşan siyasal ittifak, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) ülkeyi idare etme biçiminden rahatsızlık duymuştur. Bu rahatsızlık, içeride yönetime yönelik bir değişim isteğini ortaya çıkarmış ve dünyadaki yeni oluşum da çok partili demokratik anlayışı desteklemiştir.¹³ CHP yönetiminden memnun olmayan kesimin rahatsızlıklarını farkında olan ve halka ulaşmayı başaran Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 seçiminden zaferle çıkmıştır. Böylelikle ülkenin yeni Başbakanı olan Adnan Menderes, Türk siyasi tarihine damgasını vurmuştur.¹⁴

Türkiye Sovyet Rusya İlişkilerine Amerikan Basınının Yaklaşımı

Savaş yıllarında ihtiyatlı bir tarafsızlık politikası izleyen Türkiye, 1939'da önce Fransa ve İngiltere ile bir anlaşma yapmış, 1941'de de Almanya ile bir saldırılmazlık paktı imzalamıştır. Savaşın Mihver grubu aleyhine sonuçlanacağı netleşince, Türkiye, Batı'dan yana bir tavır almıştır. Bu nedenle 1944 yılında Mihver devletleriyle ilişkilerini kesen Türkiye, Birleşmiş Milletlere üye olabilmek için 23 Şubat 1945'de Almanya'ya savaş ilan etmiş ve ertesi gün Birleşmiş Milletler Beyannamesini imzalamıştır. Savaşın sonunda siyasi ve ekonomik menfaatlerini Batı'dan yana gören Türkiye, bunları gerçekeştirebilmek için Batı ile ilişkilerini artırmaya karar vermiştir.¹⁵

Türkiye bir yandan Batı ile ilişkilerini geliştirme yoluna giderken diğer yandan 21 Aralık 1945 tarihinde Moskova'daki iki resmi gazetede yer alan ve iki Gürcü tarih profesörünün, Gürcü toprağı olduğunu iddia ettikleri Giresun, Gümüşhane ve Bayburt'a kadar uzanan coğrafyanın Sovyet Gürcistan'ına iadesini maņşetten veren haberin yankılarıyla uğraşmıştır. İadesi istenen yerlerde Türk Müslüman nüfusun fazlalığı ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan plebisitle halkın büyük çoğunluğunun Türkiye'ye katılmayı tercih etmesi nedeniyle

11 Ali Dikici, *a g. m.*, s 169-175.

12 M. Saffet Sarıkaya, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Dini Tarikat ve Cemaatlerin Toplumdaki Yeri", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 1998, Sayı: 3, s. 95-96

13 Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Sarmal Yayınevi, 1995, İstanbul, 148.

14 Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi (Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye 14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)*, Bilgi Yayınevi, 1999, Ankara, s. 14-15.

15 Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yay., 1996, İstanbul, s. 45.

Görüş

Akademik
Bakış

312

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

söz konusu iddia Türk kamuoyunda mesnetsiz bulunduğu gibi yurdun birçok yerinde de protesto gösterileri düzenlenmiştir.¹⁶

II. Dünya Savaşı sonunda Türk dış politikasının en önemli sorunu Sovyet Rusya'nın Türkiye üzerindeki baskıları olmuştur. Stalin, Türkiye'nin doğu sınırlarının tekrar düzenlenmesini ve Montreux Sözleşmesi'nin Sovyet Rusya lehine değiştirilmesini istemiştir. Sovyet politikasındaki bu tutum, ABD'yi kendi dış politikasını yeniden ele almaya itmiştir. Bu yeni dönemde dünya, demokratik-kapitalist ve komünist ideolojilerin birbiriyle nasıl boy ölçüştüğüne tanıklık etmiş, Türkiye de bu süreçten etkilenen devletlerin başında olup, ABD ile karşılıklı bir yakınlaşma yoluna gitmiştir.¹⁷ Sovyet tehlikesi karşısında Türkiye'yi kendi haline bırakamayan ABD, bunu 1947 tarihli Truman Doktrini ile ortaya koymuştur.¹⁸

Sovyet tehditleri karşısında Türkiye'nin dış politikası ABD'nin ekseninde şekillenmiş ve 1952 yılında Türkiye, NATO üye olmuştur. Menderes hükümeti, ABD'nin dikte ettiği politikayı harfiyen izleyerek bu seçimin Türkiye'nin çıkarlarına en uygun yol olduğuna inanmıştır.¹⁹ Böylelikle iki ülke arasındaki yakınlaşmalar doğal olarak Amerikan basınında da yer almaya başlamıştır. Bu kapsamda, 21-26 Şubat 1951 tarihinde Türk hükümetinin misafiri sıfatıyla Türkiye'ye gelen Amerikalı gazeteci Drew Pearson, izlenimlerini ABD'nin en prestijli gazetelerinden biri olan Washington Post'ta 1 ile 5 Mart 1951 tarihli makalelerinde paylaşmıştır.

Pearson makalesinde Türkiye'nin son 300 yıl içinde Rusya ile 56 yıl devam eden 13 harp yaptığını ancak Ruslara teslim olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin ABD'nin bölgedeki en yakın müttefiki olmasından daha doğal bir durumun olamayacağını ifade eden Pearson, Rus tehdidine karşı Truman yardımları çerçevesinde Türk ordusunun güçlendirildiğini ve Amerikan subaylarıyla Türk subayların birlikte çalıştıklarına değinmiştir. Pearson, Türkiye'ye Rusya'nın doğrudan bir müdahalesi olmayacağını ancak Boğazların konumu nedeniyle bu müdahalenin Türkiye'nin güney hattı üzerinden İran yoluyla yapılabileceğinin altını çizmiştir.

Rusya'nın Ortadoğu'da İran, Irak, Arabistan üzerinde petrol hâkimiyetini sağlamak için bir müdahalede bulunmayacağını belirten Pearson, Rusların yeteri derecede petrol kaynakları olduğunu da dile getirmiştir. Pearson, ayrıca, Marshall yardımının Anadolu köylüsü tarafından daha iyi anlaşılabilmesi ama-

16 Nasrullah Uzman, "II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 11, Sayı: 22, Yaz 2018, s. 128-130

17 Eminaalp Malkoç, "Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları (1947-1950)", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 9, 2006, s. 90-91.

18 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yay., 16. Baskı, İstanbul, 2007, s. 518.

19 Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, Etkileşim Yay., 2003, İstanbul, s. 79.

Gazi

Akademik
Bakış

313

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

çıyla Türkiye’de propagandanın çok iyi yapıldığını bildirmiştir. Pearson’a göre, yapılan propagandalar sayesinde Türkiye’de traktörlerin nasıl satın alınacağı ve çiftçi kooperatiflerinin nasıl kurulacağı köylülerce anlaşılmıştır.²⁰

Amerikan Havacılık Bakanı Thomas Finletter, Amerikan yardımlarını yerinde incelemek için Türkiye’ye yaptığı ziyaretiyle ilgili olarak 15 Şubat 1951’de Ankara radyosunda plağa kaydettirdiği İngilizce mesajında; Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Milli Savunma Bakanı Refik Şevket İnce ve daha birçok yetkili ile görüştüğünü ifade etmiştir. Kore’de bulunan Türk tugayından övgü ile bahseden Finletter, hür bir dünyanın sağlanması için bu davaya kendini adanmış diğer milletlerle birlikte çalışacaklarını dile getirmiştir. Ancak dünya barışının sağlanması için birçok ülkeye yapılan Amerikan yardımı nedeniyle artan vergi yüküne Amerikan halkının katlandığını da belirtmiştir. Türk hava kuvvetlerinin güçlendirilmesinde Amerikalı uzmanların Türk askeri personeli ile iş birliğinin önemine değinen Finletter, Türkiye ile iyi ilişkilerin ABD için gerekli olduğunu ifade etmiştir.²¹

Free Press gazetesi “*Yekpare Bir Varlık*” başlığı ile Türkiye’nin savaş yıllarındaki ekonomik sıkıntılarını ve Rusya’ya karşı gösterilen direncin dış yardımlarla desteklenmesi gerektiğini içeren bir habere yer vermiştir. Haberde Türkiye’nin bağımsızlık aşkı ve hür dünyaya sadakati ile Yakın ve Ortadoğu’daki komünist aleyhtarlığında en cesur örneği teşkil ettiği belirtilmiştir. Türkiye’nin stratejik konumunun önemine değinen gazete, Adnan Menderes Hükümetince, milli gider bütçesinin büyük bir kısmının memleketin savunmasına sarf edildiğinin altını çizerek Amerikan İstişare Heyeti Kurmay Başkanı Albay Delk Oden’in Türkiye hakkındaki sözlerine yer vermiştir. Bu habere göre Oden “*Türkiye, Amerika’nın dünya emniyeti için harcamakta olduğu her bir doların beş misli kazanç sağlayacağı yegâne memleketidir*” diyerek Türkiye’nin müttefikliğinin önemine değinmiştir.²²

28 Kasım 1953 tarihli *Sioux Journal Tribune* gazetesi “*Hazır ve Muktedir Türkiye*” başlığı ile okurlarına Türk-Rus ilişkilerini aktarmıştır. Haberde Türkiye ile Yunanistan’ın NATO’ya kabul edilmelerinin muhtemel bir Rus tecavüzüne karşı siper oluşturduğu ve böylece NATO’nun diplomatik olarak da kuvvetlendirildiğine yer verilmiştir. Söz konusu gazete, NATO’nun kuvvetli bir üyesi olarak görülen Türkiye’nin Batum, Kars ve Ardahan vilayetlerinin 1878 harbinden sonra Çarlık Rusya’sınca işgal edildiğini ve I. Dünya Harbi’nden sonra Rusya’nın bu yerleri Brest-Litovsk Antlaşması ile geri verdiğini okurlarına aktarmıştır. Bunun yanı sıra gazete, 1921’de Türkiye ile Rusya arasında yapılan bir anlaşmaya göre (Moskova Antlaşması) Kars ile Ardahan vilayetlerinin Türkiye’de kalması karşılığında Bakü petrol boru hattının son bulduğu Batum’un Rusya’ya verildiğine değinmiştir. Haberin devamında 1945 yılında “Kars ve Ardahan’ın” Sovyetlerin

20 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 102, Dosya No: 631, Sıra No: 9.

21 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 102, Dosya No: 631, Sıra No: 5

22 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 102, Dosya No: 637, Sıra No: 3

en zayıf oldukları bir dönemde ellerinden alındığını iddia etmeye başladıklarına dikkat çekmiştir. Söz konusu gazete, bu iki Türk vilayetine NATO Komutanı General Mattheu Ridgway ile Feld Mareşal Montgomery ve NATO'nun Güney Avrupa Kuvvetleri Komutanı General William Viyman'nın ziyaret ettiğini ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da onlara eşlik ettiğini satırlarına taşımıştır.²³

Washington Star, 11 Şubat 1953 tarihli "*Balkanlar'daki İkinci Sahne*" başlıklı yazısında; Komünist aleyhtarı Türkiye ile Yunanistan'ın NATO üyesi olmaları sebebiyle Yugoslavya ile diplomatik görüşmelerinden ve Sovyet tecavüzlerini önleme amacıyla Balkan Antantı projesinden söz etmiştir. Bu üç ülke üzerinde Sovyet emelleri olduğunu belirten gazete, bir anlaşmaya varıldığı takdirde bölgenin Sovyet yayılmacılığına karşı savunma açısından arz edeceği öneme ve Sovyetlerin; Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Arnavutluk gibi Balkan ülkeleri üzerindeki kontrolünün sarsılabileceğine dikkatleri çekmiştir.²⁴

The New York Times gazetesinin 14 Haziran 1953 tarihli "*Türkiye, Boğazlar Üzerinde Görüşmelere İsteklidir*" başlığı ile verdiği haberinde; 1936'da İngiltere, Fransa, Almanya, Yunanistan, Sovyetler Birliği, Japonya, Türkiye, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'nın imzalamış olduğu Montreux Antlaşmasına değinmiştir. Haberin devamında antlaşmayı imzalayan devletlerden her hangi birinin, anlaşmanın bitiş tarihi olan 1956 yılından iki yıl önce, Boğazlarda yeni bir rejim ortaya koymak için bir konferans talebinde bulunabileceği de hatırlatılmıştır. Gazete haberinde söz konusu değişim talebinin, Boğazlar meselesini tekrar ortaya atan son Sovyet notasına tam da Ankara'nın cevap vermeğe hazırlanmış sırada öğrenildiğine yer vermiştir.

The New York Times, Türkiye'nin Boğazların statüsüne yönelik revizyon yapılmak istenilen bir konferansın 1953 yılı içinde toplanmasının mümkün olmadığını zira anlaşmaya göre; teklif edilecek değişikliklerin, anlaşmanın yürürlüğe girme tarihinden her beş senelik müddet sonunda ya da bitiş tarihinden iki sene öncesinde yapılabileceğine vurgu yapmıştır. The New York Times, Sovyetler Birliği'nin 19 Mart 1945 tarihinde, Türkiye ile 1925 yılında yapılan Dostluk Antlaşmasını feshettiğine değinerek 7 Haziran 1945 tarihinde de Rus Dış İşleri Bakanı Molotov'un, Birleşmiş Milletler Türk Delegesi ve Türkiye'nin o zamanki Moskova Büyük Elçisi olan Selim Serper'e iletmış olduğu Rus taleplerine yer vermiştir. Söz konusu gazete, Kars ile Ardahan'ın Sovyetler Birliği'ne ilhakı, Türk Sovyet sınırında yeni bir düzenlemeye gidilmesi ve Boğazlarda Moskova'ya üsler verilmesini yönünde başlıca Rus taleplerine de değinmiştir. Türkiye'nin Sovyet isteklerini çok sert bir şekilde reddetmesiyle Sovyet basını ve radyoları, Gürcistan Cumhuriyeti'nden iki üniversite profesörü ile bir Ermeni bilim adamının bu husustaki görüşlerine yer vermiştir. Bundaki amaç Türkiye'nin doğu vilayetleri ile liman kenti olan Trabzon'un 16. asırdaki sınırla-

23 BCA, Fon No: 030.01 Kutu No: 103, Dosya No: 640, Sıra No: 7

24 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 103, Dosya No: 642, Sıra No: 4

Gazi

Akademik
Bakış

315

Cilt 14

Sayı 27

Kış 2020

ra istinaden Gürcistan İmparatorluğu dâhilinde bulunması itibarıyla Rusya'ya ait olduğunu ispatlayabilmektir. The New York Times ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında 1945 Temmuz'unda akdedilen Postdam Konferansı'nda, Montreux Antlaşması'nın tadile muhtaç olduğu ve bu meselenin Türkiye ile görüşülmesi yolunda bir karar alındığını okurlarına hatırlatmıştır. Devamında The New York Times, Rusya'nın Boğazlarda üs talebinde bulunmasıyla Boğazların yönetime dair yapılacak tadilata yalnızca kendisi, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'nin katılımı şartına bağlamasının müzakereleri kesintiye uğrattığına yer vermiştir. Haberin sonunda ise aynı gazete, Sovyetler Birliği'nin 1953'te Türkiye'ye verdiği nota ile Boğazların kendilerince tahkimi talebinden vazgeçildiğine ve Montreux Antlaşması'nın tanınmasının devamından yana olduklarına değinmiştir.²⁵

13 Haziran 1953 tarihli *The New York Times* gazetesinin "Gene Boğazlar Meselesi" başlıklı yazısında Sovyetler Birliği'nin bu ılımlı tavrını Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasındaki müzakerelerden duyduğu rahatsızlığa bağlamış ve söz konusu devletlerarasındaki askeri-savunma işbirliğini engellemeye yönelik olarak yorumlamıştır.²⁶ Benzer bir haberi de 15 Haziran 1953 tarihli *Chicago Sunday Times* Gazetesi "Söz Yerine Filiyat" başlığı ile okurlarına duyurmuştur. Habere göre; Sovyet jestinin arkasında Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan Balkan İttifakının sabote etme arzusu olduğu dile getirilmiştir.²⁷

Montogomesi Advertiser gazetesi 18 Haziran 1953 tarihli "Tehditler Kaldırıldı" başlıklı yazısında Rusya'nın 1945 yılından itibaren Türkiye ile sınırı olan bazı vilayetler ve Boğazların ortak idaresine yönelik isteklerinden vazgeçtiğini içeren bir nota yayınlamasının sebebini; ABD yardımlarınca güçlendirilip modernleştirilen Türk ordusundan duyduğu rahatsızlık olarak ifade etmiştir. Söz konusu gazete, bu siyaset değişikliğinin geçici olduğunu ve Rusya'nın daima Türkiye'nin zayıf olduğu dönemlerde bu taleplerini tekrarladığını belirtmiştir.²⁸

Görüş

Amerikan Basınının Adnan Menderes'e ve DP'ye Yönelik Tenkitleri

DP ana muhalefet partisi olduğu yıllarda CHP iktidarı dönemindeki basın yasasının ağır hükümler içermesini daima eleştirmiştir. DP, süreli yayınları kapatma yetkisinin hükümetin elinde olmasından yakınarak, hükümete, resmi görevlilere ya da orduya yönelik yapıldığı varsayılan hakaret davalarında basın mensuplarının tutuklu yargılanmalarından rahatsızlık duymuştur. 1950'de iktidara gelen DP, basın yasasının 30. maddesinde değişikliğe giderek süreli yayınları kapatma yetkisini yargıya bırakarak, hüküm verilmeden önceki tutuklamaları kaldırmıştır. Adnan Menderes, basın özgürlüğünün demokratik rejimin

25 BCA, Fon No: 030.01 Kutu No: 103, Dosya No: 645, Sıra No: 4

26 BCA, Fon No: 030.01 Kutu No: 103, Dosya No: 645, Sıra No: 5

27 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 103, Dosya No: 645, Sıra No: 7

28 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 103, Dosya No: 646, Sıra No: 4

en önemli dinamiklerinden biri olduğunu DP'nin iktidarının ilk yıllarında ifade etmişse de daha sonraki yıllarda Menderes hükümetlerinin bu kapsamdaki uygulamaları anti-demokratik olmuştur.²⁹

DP iktidarının ilk yıllarında dış krediler ve Amerikan yardımı sayesinde endüstri genişlemiş, makineleşme ile açıkta kalan tarım işçileri yeni iş imkanları bulmuşlardır. Bunun yanı sıra ziraat alanında traktör ve diğer makineleri kullanan toprak sahiplerinin, ithal olan yedek parçalara ihtiyaçları da artmıştır. 1954-1955 yılında yaşanan kuraklık, kötü mahsul alımı, az ihracatın yapılması, Amerikan yardımlarının iktisadi kalkınmayı yeteri düzeyde gerçekleştirmemesi, Türk hükümetinin 300 milyon dolarlık kredi talebinin ABD tarafından reddilmesi³⁰ gibi hadiseler DP'nin basın tarafından eleştirilmesine yol açmıştır. Amerikan basınında Türkiye'nin Sovyetlere karşı Batı ile işbirliğinde olması, Kore savaşında Türk askerlerinin göstermiş olduğu üstün başarılar övülmüş, neticede NATO'ya girmesi takdirle karşılanmıştır. Ancak Başbakan Adnan Menderes tarafından Türk Ceza Kanununun 159. maddesi ile ilgili teklifin desteklenmesi ve bu kanun teklifince Menderes idaresine yönelik yapılabilecek bir eleştirinin hapis yolu ile cezaya çarptırılması anti demokratik bulunmuştur. Basının hükümete baş eğdirilmesinin doğru olmadığı yolunda 6 Mayıs 1952 tarihli *Decatur Herald* gazetesinde Adnan Menderes Hükümetine karşı benzer eleştiriler yapılmıştır.

6 Mayıs 1952 tarihli *Cleveland Plain Dealer* gazetesi ise 1950'de iktidara gelen ve Türk parlamentosunda çoğunluğu oluşturan DP'ye karşı, hükümet azalarına yönelik tenkitlere 6 yıla kadar varan hapis cezasını ön gören yasa için muhalefetin elinden fazla bir şey gelemeyeceğini belirtmiştir. Söz konusu gazete, Türkiye'deki bu gelişmelerin Amerikan halkında Türkiye'de benimsenen demokrasinin mahiyeti hakkında ciddi şüphelere neden olduğuna değinmiştir. 8 Mayıs 1952 tarihli "*Chicago News*" gazetesi hadiseyi "*Türkiye'de Basın Susturuluyor*" şeklinde manşetine taşırken, aynı tarihli "*Rochester Democrat and Chronicle*" gazetesi farklı bir yaklaşımda bulunarak meseleyi "*Hiç Olmazsa Dobraca Bir Hareket*" başlığında okurlarına sunmuştur. Söz konusu gazete, Adnan Menderes'in Amerikan Başkanına kıyasla daha açık sözlü olduğuna yer vermiştir. Böyle bir kanunun, Amerikan Kongresi'nde kabul edilemeyeceğini dile getiren gazete, Başkan Truman tarafından yayınlanan "*Güvenlik Kararnamesi'nin*" bazı hadiselerin Amerikan halkından gizlenmesine imkân verdiğine değinmiştir. Dolayısıyla Amerikan halkının gelişmeler hakkında bilgi sahibi olamaması nedeniyle tenkitin de ortadan kalktığını belirtmiş ve Amerikan yönetimini de eleştirmiştir.³¹

Amerikan Basını sonraki yıllarda da Türkiye'de basına yönelik uygulamaları yakından takip etmiştir. The New York Times, 14 Temmuz 1956 tarihli

29 Şerafettin Turan, *a.g. e.*, s. 105.

30 Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, s. 331.

31 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 102, Dosya No: 634, Sıra No: 13

Gazi

Akademik
Bakış

317

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

yazısında Başbakan Menderes'in ifadelerine "*Menderes Türkiye'deki Yeni Baskıların İç Mesele Olduğunu İlan Ediyor*" başlığı ile yer vermiştir. Buna göre basına yönelik çıkartılan yasanın Türkiye'nin bir iç meselesi olduğu belirten Menderes, tartışmaların uluslararası sahaya taşınmasının doğru olmayacağını ifade etmiştir. Ancak The New York Times, Türkiye'deki gazetelerin hükümetin icraatlarını eleştirmesinin önünü tıkayan söz konusu yasanın yabancı basını da kapsadığını dile getirmiştir. Bu yasanın çıkartılmasında Türk hükümetinin prestijinin korunması amacının esas alındığına dikkat çeken gazete, muhalefetin sesinin kısıldığını, özgürlüklerin engellendiğini ve birçok gazetecinin tutuklandığını belirtmiştir.³²

Bu kapsamda muhalif gazete Ulus'un, Yazı İşleri Müdürü Ülkü Arman tutuklanıp cezaevine konurken, söz konusu gazetenin sahibi ve CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'te para cezasına çarptırılmıştır. Bu bahisle Menderes'in özel hayatını kaleme alan Akis dergisi bir ay kapatılma cezası alırken, derginin baş editörü Metin Toker ve Yazı İşleri Müdürü Tarık Halulu hapis cezalarına çarptırılmışlardır.³³

Amerikan Dış Politika Kurumu tarafından çıkarılan "*Foreign Policy*" bülteninin 1 Ağustos 1952 tarihli nüshasında DP üzerine bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Buna göre; II. Dünya Savaşı'nın sonunda Türkiye'nin siyasi düzeninin kâğıt üzerinde bir demokrasiden ibaret olduğu, tek partili yarı otoriter bir devlet yapısına dışarıdan endişe ile bakıldığı ifade edilmiştir. 1946 yılı ile 1950 arası CHP'nin tek parti yönetimine karşı artan muhalefetin yükseldiği yıllar olarak değerlendirilirken çok partili sistemin meyvesini 1950 seçimlerinde DP'nin başa gelmesiyle verdiği belirtilmiştir. Bu durumun Türkiye'nin demokrasi tarihi için önemli olduğu ifade edilirken, komünizm kelimesi ile Rusya kelimesinin eş algılandığı andan itibaren Türkiye'de Rus aleyhtarlığının kuvvet bulduğu da belirtilmiştir. Tek parti sisteminden vaz geçildiği takdirde Türkiye'nin komünist sızmalara açık kalacağı yönündeki endişelerinde yersiz olduğu belirtilerek ülkedeki komünistlerin yakalanmaya çalışıldığının da altı çizilmiştir. Söz konusu gazete, DP'nin liberal ekonomiyi desteklediğini, amaçları arasında ülkenin en temel sorunu olan tarımı çağın gereklerine uygun hale getirme ve sanayileşmek olduğuna dikkat çekmiştir.³⁴

Herald Tribune, "*Dikkat Edilecek Bir Adam, Çetin Bir Duruma da Çetin Bir Başvekil*" başlığı ile Adnan Menderes'e yönelik değerlendirmeler yapmıştır. Gazetenin Menderes ile ilgili haberine göre; Sovyet Rusya'nın 1957 yılı içinde tekrarlayan diplomatik taarruzlarının cesur ve açıkça konuşan Adnan Menderes'i etkilemediği belirtilerek kendisine Ruslarla iyi geçinmenin bir yolunun olup olmadığı sorulduğunda cevabının "*Kuvvetli olunuz, Ruslar müdafaaı anırlar ve hürmet ederler*"

32 *The New York Times*, 14 Temmuz 1956, s.4

33 *The New York Times*, 4 Kasım 1958, s. 4

34 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 102, Dosya No: 636, Sıra No: 2

şeklinde ifade etmiştir. 1950 yılından itibaren Başbakan olarak hizmet eden 58 yaşındaki Menderes'in, 500.000 kişiden müteşekkil ordusunun Batı'nın kale-si ve Ortadoğu'nun en kuvvetli ordusu olduğu, komünizm kanunen Türkiye'de yasaklandığı, Osmanlı Devleti'nin küllerinden Atatürk'ün modern bir devlet kurduğu yönündeki ifadesi gazetede yer bulmuştur. Haberde Menderes'in, Türkiye'nin iktisadi kalkınmasına gösterdiği gayretin yanı sıra siyasi muhaliflerini baskı altında bulundurmakla itham edildiğine de değinilmiştir. Halkın bunu doğru bulmadığı belirtilerek Pazar günü yapılacak olan seçimlerin Menderes hükümetinin istikbali için önem arz ettiğini belirten gazete Atatürk'ten beri en büyük Türk lideri olarak görülen Menderes'in ve iktidardaki DP'nin birçok siyasi fırtınayı atlattığı da vurgulanmıştır. 1954-1955 yıllarında Başbakan Menderes'in dâhili enflasyon ve dış kredi yokluğu yüzünden parti içinde ve dışında birçok tenkitlere maruz kaldığını dile getiren gazete, Türkiye'nin mevcut enflasyon sorununu çözemediğini de yer vermiştir. Herald Tribune, Menderes için iyi bir avukat, ilmi metotlarla çalışan bir ziraatçı ve siyaset adamı olarak bahsetmektedir.³⁵

The New York Times, 29 Aralık 1954 tarihli yazısında "Türkiye Geriye Gidiyor" başlığını atmıştır. Buna göre Başbakan Menderes'in 1946 seçiminden sonra benimsenen demokratik prensiplerin ince bir ciladan fazlası olmadığına değinen *The New York Times*, Başbakanın otokrat bir çizgide ilerlediğine, Türkiye'de basın özgürlüğünün çiğnendiğine, İzmir'de greve katılan 556 sendika üyesinin tutuklanıp yargılandığına dikkat çekmiştir. DP'nin kendisi ile çeliştiğine değinilen yazıda; 1950 seçimlerine gidildiğinde basın ve düşünce özgürlüğü, grev hakkı sağlama gibi vaatlerin verildiği sonrasında ise zamanla sert uygulamalara gidilmesi eleştirilmiştir. Söz konusu gazete, bu durum karşısında ABD'nin Türkiye'yi demokrasi eksenli bir ülke olarak tanımlamakta mesafeli durduğuna değinmiştir.³⁶

Amerikan Basınında Türk Tarımı ve Köylüsüne Yönelik Değerlendirmeler

Adnan Menderes'in Başbakanlığın özellikle ilk yıllarında Amerikan yardımlarının Türkiye'de etkilerinin en iyi görüldüğü ve hissedilebildiği alanların başında tarım sektörü ve bunun paralelinde Türk köylüsünün yaşam biçimi gelmektedir. Bu kapsamda, *The New York* gazetesinin 5 Nisan 1953 tarihli "Demokrat Türkiye'de Yeni Bir Kuvvet Faaliyet Halinde" başlıklı yazıdaki tespitlerin başında 1939-1945 yılları arasında cereyan eden II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'yi olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Bu olumsuzlukların başında savaş yıllarında CHP hükümetinin, ister istemez askerlik için köylü gençlere ve onların kaynaklarına el atmak durumunda olmasına, alınan sıkı tedbirlerin Türk köylüsü ve mahalli idareciler tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmasına yer verilmiştir. Türk köylüsündeki hoşnutsuzluğun 1950 genel seçimlerinde yeni kurulmuş olan DP'yi iktidara ge-

35 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 104, Dosya No: 651, Sıra No: 3

36 *The New York Times*, 29 Aralık 1954, s. 22

Gazi

Akademik
Bakış

319

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

tirdiği ve iktidarın da ekonomisi %80 tarıma dayalı bu kesimin beklentilerine yönelik okumaları yerinde yaptığı belirtilmiştir. DP'nin bu başarısında en ücre köye kadar ulaşabilecek bir teşkilatlanma yapısının olduğuna değinen gazete, bu durumun yıllarca ihmal edilmişliğin getirdiği bir duyguya alışagelmış Türk köylüsünde şaşkınlık ve mutluluk yarattığı tespitinde bulunmuştur. Yönetilenlerce bizzat tanınmış olmanın hazzını yaşayan Türk köylüsünün elindeki ilkel metotlarla ziraat yapmasının önüne geçmek ve üretimi artırarak köylünün de zenginleşmesini amaçlayan devlet politikalarının halk nezdinde takdirle karşılandığı ifade edilmiştir. The New York Times'da ele alınan makalede, Türk köylüsünün oyuna karşılık hizmet almaya başlamasının bir başka ifadeyle yol, ziraat makinaları, temiz ve bol su, daha fazla öğretmen, sağlık personeli, daha iyi okullar, daha iyi evler, radyo ve bisiklet gibi imkânların köylere ulaşmasını sağlamanın DP'nin oy tabanını oluşturduğunun altını çizmiştir.

DP'nin iktidarının ilk yıllarında devletin köylüye sunduğu teknik imkânlar vasıtasıyla buğday ve diğer hububat mahsulünde rekor kırıldığını, Türkiye'nin geçici de olsa hububat ithal eden bir ülkenden ihraç eden bir ülke konumuna geçtiğine değinilmiştir. Böylelikle Türk köylüsünün giderek zenginleştiği, bir kesimin bunu suiistimal ettiğine de dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra The New York Times, hububattan daha fazla gelir elde etmek için meraların ve bereketli çayırların hayvancılık yerine tarım amaçlı kullanılmasının hayvan sayısının ve bu kıymetli alanların azalabileceği uyarısında bulunmuştur. Her zaman hububatta bereketli yılların yaşanmasının imkânı olamayacağını belirten gazete, kurak senelerin de yaşanabileceğini, hayvancılığın olmadığı bir Türkiye'nin, Türk köylüsünü de ciddi sıkıntılara sokabileceğine işaret etmiştir.

Zenginleşen Türk köylüsünün yaşam şartlarının önceki yıllara kıyasla daha iyi olduğunu da yazan The New York Times, köylere gelen radyo ve bisikletler sayesinde köylünün ufkunun genişlediği ve traktör alımlarının arttığını belirtilmiştir. Türkiye'de 1947'de traktör adedi 3.000 den az iken 1952 yılında 26.000'den fazla olduğunun altını çizmiştir. Ancak traktörün Türkiye'ye girmesinin ve çok talep görmesiyle ilgili olarak sosyolojik bir tespit de bulunan The New York Times, bu durumun büyük tarım arazilerinde işçi olarak çalışan ve bundan geçimini sağlayan topraksız köylünün işsiz kalmasına yol açtığına dikkat çekmiştir. Toprağa olan talebin artmasıyla birlikte arazi fiyatlarının Türkiye'de artmaya başladığı, arazi kavgalarının ve bunun paralelinde davaların arttığı, işin hukuki bir boyut kazandığı da gazetede sosyolojik tespitlerden bir kaçıdır. Bunun yanı sıra, yaşam standartlarının artmasıyla ufukları artan Türk köylüsünün, çocuklarından en az birinin okuyup saygın bir meslekte yer alması arzusunda olduğu da belirtilmiştir. The New York Times, DP'nin köylüden alınan yol vergisini kaldırmış olmasının köylüde sevince ve belli bir refaha yol açtığını dile getirerek tüm bunların iktidarın güçlenmesindeki öncüller olduğuna vurgu yapmıştır.³⁷

N.Y Herald Tribune gazetesinin 23 Haziran 1953 tarihli “*Amerikan Yardımının Semeresi Görülüyor*” başlıklı makalesinde, zirai üretimin artması ile Türkiye'nin Ortadoğu'da şimdiye kadar mislini görmediği bir ekonomik hamle içinde yer aldığı belirtilmiştir. Makalenin devamında buğday, pamuk, kömür, demir cevheri, petrol üretimi, yol ve liman inşası, ihracat, bankalara yapılan yatırım ve milli gelirin son dört yıl içinde belirlenen hedeflerin üstünde olduğuna değinilmiştir. Son üç yıl içinde Türkiye'nin buğday ihraç yapan ülkeler arasında dördüncü sıraya yükseldiğini belirten makale, ülkedeki traktör adedinin artmasına da değinmiştir. Gazete, Türkiye'de yıllara göre traktör, biçerdöver, pamuk, demir cevheri, krom gibi sahalardaki artışa da değinmiştir. Söz konusu makalede, Türkiye'deki kömür üretiminin dört yıl içinde iki katına çıktığı belirtilerek, genel anlamda tarımdan yol yapımına, liman inşasından birçok alandaki yatırımlara varıncaya kadar elde edilen başarıların arkasındaki gücün Amerika olduğunun altını çizilmiştir. Yapılan Amerikan yardımlarından örnekler veren makale, Marshall Planı kapsamında temin edilen 7.000 traktör ile Türkiye'deki ziraatı genişletme programlarına hız verildiği, böylelikle artan buğday ihracatı ile 25.000 adet daha traktör alınma yoluna gidildiği ve Türkiye'nin refahının arttığına değinilmiştir. Türkiye'deki ekonomik gelişimin Türk köylüsü üzerindeki etkilerine değinen gazete, 21 milyon nüfusun %84'nü teşkil eden köylünün yıllık gelirinin 390 liradan 500 liraya yükseldiği ve bu rakamların Ortadoğu'daki diğer milletlere kıyasla Türk köylüsünün milyoner olduğu tespitinde bulunmuştur. Gazete, Ankara Üniversitesi tarafından yapılan bir incelemeye de yer vermiş ve bu incelemeye göre; 1950 yılında vasat bir köylünün yılda köyünden ortalama olarak yalnız 15 km kadar uzağa seyahat ettiğini ve 1953 yılına gelindiğinde ise bu mesafenin 100 km çıktığına değinmiştir.

N. Y. Herald Tribune gazetesinde yayınlanan bu makalede ekonomik anlamda muhtemel tehlikelere de değinmiştir. Buna göre; ekonomik kalkınma programı kapsamında ithal edilmesi gereken makine, inşaat malzemeleri, çelik ve diğer araç ve gereçlerin bedeli, Türkiye'nin ihracat kapasitesini aşmıştır. Makalede, genişleyen buğday ve pamuk ihracatı ile sanayi imalatı kendi kendine yetecek duruma gelindiğinde Türkiye'nin iki yıl içinde dış ticaret dengesini sağlayabileceği böylelikle mevcut tehlikenin önüne geçilebileceği belirtilmiştir.³⁸

Amerikan Basınının Menderes Hükümetinin Petrol Politikaları Üzerine Değerlendirmeleri

DP'nin ekonomik alanda liberal bir çizgide yer alması dünyadaki gelişmelerin paralelinde gelişmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeni dünya düzenine yön vermek amacıyla ABD'nin liderliğinde kurulan Uluslar Arası Para Fonu (IMF) ile Dünya Bankası'na Türkiye'nin katılması ile hükümetler, yabancı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapmasını kolaylaştıracak mevzuat değişikliğine gitmiştir.

38 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 103, Dosya No: 646, Sıra No: 1

Gazi

Akademik
Bakış

321

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Bu kapsamda Türkiye'ye yabancı sermayeyi çekebilmek için ilk defa 5583 sayılı "Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edinilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulundurulmasına Dair Kanun" 1950 yılında çıkarılmıştır. 1951 yılında çıkarılan 5821 sayılı "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu" ile yerli sermayeye açık olan işlerde kullanılmak ve sanayi, enerji, maden, bayındırlık, ulaştırma ve turizm alanlarında yatırım yapmak üzere gelen yabancı sermayeye, imtiyaz teşkil etmeyecek şeklide bazı hak ve kolaylıklar sağlanması amaçlanmıştır.³⁹ 1954 yılına gelindiğinde söz konusu 5821 sayılı kanundan beklenenin elde edilememiştir.⁴⁰ Türkiye'de üretimin hemen her alanında makineleşmeye gidilmesi, kara yolu yapımının hız kazanması, hayat seviyesinin yükselmesi akaryakıt ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Petrol ekonomisinin gelişmesinde yabancı sermaye ve deneyimlerinden faydalanmayı düşünen DP hükümeti, 18 Ocak 1954 tarihinde 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununu yürürlüğe koymuştur.⁴¹

Bu gelişmelerin ışığında *Telegrap Herald* gazetesi 10 Aralık 1952 tarihli nüshasında "*Türkiye Uyanıyor*" başlığı ile okurlarıyla buluşmuştur. Haberde DP'nin, CHP döneminde uygulamış olduğu devletleştirme politikasından aldığı dersler doğrultusunda ekonomi politikalarında bir değişikliğe gidileceğine yer vermiştir. Gazetede, yeni dönemde devletin tekelinde bulunan petrol sahalarının serbest bırakılarak, bu sahaların yabancılar tarafından geliştirilmesine müsaade edileceği belirtilmiştir. Bu uygulamanın mevcut umumi temayülün aksine alınmış bir karar olduğunu ifade eden gazete, bunun sebebini Türkiye'nin Batı dünyasının ekonomik gelişmelerine ayak uydurabilme istediğine bağlamıştır. Gazeteye göre, bir ülkenin petrol kuyularını geliştirmeye başladıktan sonra böyle bir uygulamaya gitmesi ilkti. Türkiye'nin ekonomik alanda yaptığı inkılaplar ile birçok maden ve sanayi işletmesini millileştirmesine rağmen dünya rekabeti karşısında yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Söz konusu gazetede, son iki yılda yerli sanayiye özel teşebbüsün yaptığı yatırımın 51 Milyon dolar olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin petrol konusundaki teknik alt yapı yetersizliği nedeniyle yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek için 1951'de yeni bir kanun çıkarttığını dile getiren gazete, yabancı uzmanların ülkeye gelmesinin bu amaçla arzu edildiğine değinmiştir. Türkiye'deki petrolü devlet tekelinden çıkarmaya yönelik uygulamaların, ülkede çeşitli kalkınma programlarının geliştirilmesine yardımcı olan Amerikalıları dahi şakına çevirdiğini dile getiren gazete, devletin bu alanda hususi rekabeti amaçladığını ortaya koymuştur.⁴²

Amerikan basınından *Norwich Bulletin* 10 Aralık 1952 tarihli nüshasını

39 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7880.pdf> (02.11.2019)

40 Abdullah Takım, " Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 67, No: 2, s. 178-179

41 Nadir Yurtoğlu, " Demokrat Parti Döneminde Türkiye'de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: XXXI, Eylül 2017, s. 153.

42 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 103, Dosya No: 640, Sıra No: 6

Görüş

"*Türkiye Petrol Siyasetini Değiştiriyor*" başlığı ile vermiştir. Petrol kaynaklarını geliştirebilmek amacıyla İngilizlerle önce işbirliğine giden İran'ın, bundan vazgeçip millileştirme yoluna gitmesiyle petrol üretiminin İran'da durduğuna değinen gazete, Türkiye'nin söz konusu petrol hamlesinin yerinde bir karar olduğunu dile getirmiştir. Bu amaçla DP'nin yabancı sermayenin memlekete girmesine müsaade ettiğini belirten gazete, böylelikle devlet üzerindeki külfetin azaltılacağına vurgu yapmıştır. Türkiye'deki olumlu ve yerinde alınan söz konusu kararın, İran⁴³ üzerinde de etkili olmasının umulduğuna yer vermiştir.⁴⁴

Adnan Menderes hükümetinin petrol siyaseti ile ilgili olarak *Plain Dealer* gazetesinin 24 Ocak 1953 tarihli "*Türkiye Yolu Gösteriyor*" başlıklı yazısında dünyada çok az memleketin devletçilik politikasından vazgeçerek özel teşebbüsü teşvik etmesinin bir örneği olan Türkiye'nin takdire şayan politikasının, Menderes hükümetinin başlıca programlarından biri olduğunu belirtmiştir. 1952 Kasım ayında petrol kaynaklarının değerlendirilmesi için yabancı sermayenin Türkiye'ye davet edildiğini dile getiren gazete, yabancı sermayeye tanınan hakların Türkiye'yi cazip hale getirdiğinin de altını çizmiştir.

Springfield News 17 Ocak 1953 tarihli "*Türkiye Umumi Temayülün Aksine İstikamet Alıyor*" başlıklı yazısında Ankara'daki Vekiller heyetinin, 1952'de dünya petrol politikası çerçevesi dâhilinde bu sahalara yabancı şirketler ve fertlerce işletilmesini sağlayacak anlaşmalar yapılabilmesini sağlamak amacıyla idari ve mali tedbirlerin alındığı bir kararnamenin ilan edildiğini okuyucularına duyurmuştur. Gazete ayrıca anlaşmaların, Türkiye'nin askeri ve iktisadi menfaatlerine en uygun şartlarda tanzim edileceğini ifade etmiştir. 1951 yılında çıkarılan kanunla yabancı sermaye müstesna kolaylıklar temin edildiğinden yabancı yatırımcı için cezbedici olduğu da dile getirilmiştir.⁴⁵

Los Angeles Time gazetesinin 3 Şubat 1953 tarihli "*Başka Memleketler Petrolü Devletleştirirken Türkiye Serbest Brakıyor*" başlıklı yazısında İran'ın, petrolünü devletleştirme hususunda almış olduğu karara rağmen Türkiye'nin aksi istikamette bir karar aldığı altını çizmiştir. Söz konusu gazete, Amerikalı uzmanlarca Türkiye'nin kuzeydoğusunda petrolün varlığına inandıkları ve aynı zamanda ülkenin her tarafında petrol sızıntılarının müşahade edildiğinin altı çizilmiştir. Bulunmuş başlıca rezervlerin mevcudunun 25.000.000'den 250.000.000 va-

43 İran petroleri, Anglo-Iranian Oil Company adlı bir İngiliz şirketince işletilmekteydi. Şirketin işletme hakkını düzenleyen en son anlaşma, İran hükümeti ile söz konusu şirket tarafından 1933 yılında imzalanmıştı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra İran, şirketin kendisine ödediği paranın az olduğu gerekçesiyle anlaşmanın değiştirilmesini istemekteydi. 1949 yılında, 1933'de yapılan anlaşmaya ek bir anlaşma imzalanmış ancak İngiliz şirketin, İran'a ödediği para beklentilerin çok altında olduğundan İran Meclisi anlaşmayı kabul etmeyi reddetmişti. Böylelikle İran Meclisi 30 Nisan 1951 tarihinde İran petroleri millileştirmiş oldu. Bkz. Fahri Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 489-490

44 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 103, Dosya No: 641, Sıra No: 3

45 BCA, Fon No: 030.01 Kutu No: 103, Dosya No: 641, Sıra No: 8

Gazi

Akademik
Bakış

323

Cilt 14

Sayı 27

Kış 2020

ril kadar tahmin edilen Raman Dağı (Batman) ile Garzan bölgesinde olduğu bilgisi verilmiştir. Buralara dönecek borularla sevkiyat yapılabileceğini dile getiren gazete, İskenderun Körfezi'nin NATO savunmasının doğu limanı olduğunu belirtmiştir. Gazete, Amerikan yardımlarıyla başlayan savunma faaliyetinin akabinde Türkiye'de petrol probleminin de çözülmesinin gerekliliğine değinmiştir. Söz konusu gazete, Amerikan askeri heyetlerinin, tanklar, kamyonlar, jipler kullanarak Kara Kuvvetlerini makineleştirmek konusunda Türkiye'nin ikna edildiğini yazmaktadır. ABD'nin karayolları uzmanlarınca Türkiye'nin karayollarının ıslahı programı çerçevesinde gerek askeri gerek iktisadi bakımdan ilgili işlemlerin başlatıldığını yazan gazete, ziraat müşavirlerince de Türkiye'de kullanılacak traktörlerle gazla işleyecek sair ziraat makinelerinin tespit edildiğini belirtmiştir. Söz konusu gazete bu amaçla da 1951 Ağustosunda "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun çıkarıldığı belirterek, petrolün bu kanun çerçevesinde ele alındığına ve Türk diplomatların Türkiye'nin petrole malik bir ülke olması halinde Sovyetlerin bölgeye yönelik daha fazla dikkat kesileceğine yönelik endişelerden de söz etmiştir.⁴⁶

Sonuç

Türkiye'nin tek parti dönemi ve uygulamaları zaman içinde 27 yıldır iktidarda bulunan CHP yönetiminin yıpranmasına yol açmıştır. Ülkeyi yöneten seçkinler sınıfının, Anadolu halkının dini hassasiyetlerini anlama konusundaki yetersizlikleri ve modernleşme anlamında yer yer aşırılığa kaçmaları halk içinde rahatsızlıklara neden olmuştur. Bu rahatsızlıkların başında ezanın Türkçe okunması muhafazakâr Türk köylüsünü üzen bir hadiselerin başında gelmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin modernleşme adına almış olduğu kararlar, ekonomisinin büyük bir kısmı tarıma dayanan Türk köylüsünce doğru anlaşamadığı gibi CHP tarafından doğru anlatılamamıştır. Sıkı ve sert uygulamalar CHP iktidarına karşı halkın soğumasına yol açtığı gibi dini tarikat ve cemaatlerin halk nezdindeki desteğinin de artmasına yol açmıştır. II. Dünya Savaşı'na Türkiye doğrudan dâhil olmamışsa da savaşa karşı her an hazır bir ordu bulundurma ihtiyacı devletin maddi imkânlarının büyük bir çoğunluğunu savunmaya ayırmasına neden olmuştur. Üretimde yer alan erkeklerin askere alınması tüm iş kollarını olumsuz etkilediği gibi savaşın getirdiği ekonomik yükler, yeni vergilerin devreye girmesiyle birlikte Türk halkının büyük bir kesiminde farklı nedenlere dayanan ortak tavır, yeni bir iktidar arayışı olmuştur. İçerde CHP iktidarına karşı halktaki mesafeli bakış, Amerikan basınında da yer alarak yarı otoriter bir yönetim olarak tanımlanmıştır.

CHP'nin içinden çıkan ve ana muhalefet partisi olarak çok partili sürecin başlangıcında yerini alan DP, halk hassasiyetlerini iyi okumuş, Anadolu'da iyi örgütlenmiş ve uzun yıllar ekonomik sıkıntı içinde olan halka belli bir refah

düzeyi sağlayabilmiştir. DP döneminde özellikle 1950 ile 1955 yılları arasındaki ekonomik kalkınma programları, ABD'den alınan yardımlar çerçevesinde ülkenin ekonomisinin %80'ni elinde bulunduran Türk köylüsünün yaşam kalitesini yükseltmiştir. Türkiye'de üretimin hemen her alanında makineleşmeye gidilmesi, kara yolu yapımının hız kazanması, hayat seviyesinin yükselmesi akaryakıt ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Petrol ekonomisinin gelişmesinde yabancı sermaye ve deneyimlerinden faydalanmayı düşünen DP, iktidarının ilk beş yılında yabancı sermayeyi teşvik edecek kanunların yürürlüğe girmesine öncelik vermiştir.

Türkiye üzerindeki Sovyet tehditleri, DP hükümetlerinin ABD ile ilişkilerini artırmıştır. Türkiye'nin Atatürk döneminden itibaren geleneksel hale gelen Batı endeksli dış politika çizgisi, Sovyetlerin tutum ve söylemleri, modern ve çok partili demokratik eksende yer alan ülkeler içinde yer alma ve ulusal güvenliğini sağlam anlaşmalarla taçlandırma istediği Türkiye'yi ABD ile ikili ilişkileri güçlendirme çabasına itmiştir. Bu çaba, askeri ve ekonomik ilişkilerin yanı sıra kültürel ilişkilerle de beslenmiştir. Münasebetlerin geliştirilmesi adına New York Haberler Bürosunun 1952 yılı bütçesine Menderes Hükümeti ve TBMM vasıtasıyla ilave olunan 300.000 liralık tahsisat sayesinde Türkiye'nin tanıtımına yönelik propaganda vazifesi verilmiştir. Bu kapsamda Amerikan radyolarında "Türkiye Saati" adında sürekli programlar yapılmıştır.⁴⁷Bunun yanı sıra 1953 yılında TBMM'de Türk Amerikan Parlamento Dostluk Grubu kurulmuştur. Bu grubun amacı, iki ülkenin asırlar boyunca devam eden münasebetlerinin, ortak menfaatlerinin ve dünya barışının devam ettirilmesini sağlamaktır. İki ülke parlamentoları arasında karşılıklı neşriyat yapmak, konferanslar tertip etmek, kültürel ve iktisadi münasebetlerin geliştirilmesi ve iki ülke arasındaki ilişkileri baltalamaya yönelik faaliyetlerin önüne geçmek genel prensipler ve amaçlar arasında olmuştur.⁴⁸

Amerikan Büyükelçi Fketcher Warren, Ankara, İstanbul ve İzmir'de Amerikan Haberler Servisi'nin, Amerikan siyasetinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla Amerikan kütüphanesinin kurulduğunu ve bir dizi kültür programlarının uygulandığını belirtmiştir. Amerikan öğretim üyelerin, Türkiye'deki eğitim programlarında görev aldıklarının altını çizen Büyükelçi Warren, Robert Koleji ile Amerikan Kız Koleji'nin ikili münasebetlerin gelişmesine hizmet ettiklerini dile getirmiştir.⁴⁹ Türkiye ABD ilişkilerinin her boyutuyla geliştiği 1950-1955 yılları arası Türk siyasi hayatında gerek DP'nin gerek Adnan Menderes'in en parlak dönemi olarak tanımlayabiliriz. Dolayısıyla ikili ilişkilerin iktisadi, askeri, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla geliştiği ve yoğunlaştığı bu yıllar, Amerikan basınında çok sık yer almakla birlikte genellikle olumlu neşriyatının yapıldığı yıllardır.

47 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 102, Dosya No: 639, Sıra No: 2

48 BCA, Fon No: 030.01 Kutu No: 49, Dosya No: 290, Sıra No: 6

49 BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 126, Dosya No: 810, Sıra No: 7

Gazisi

Akademik
Bakış

325

Cilt 14

Sayı 27

Kış 2020

Ekler

Ek 1. DP'nin anti-demokratik uygulamalarıyla ilgili The New York Times haber örneği

**Chief Opposition Paper
Suspended by Turkey**

Special to The New York Times.

ANKARA, Turkey, Nov. 3.—Ulus, Turkey's leading opposition newspaper, was ordered suspended for a month today for having "insulted" Muntaz Tarhan, former Governor of Istanbul. An article in the paper a year ago said Mr. Tarhan had switched political parties to laud Premier Adnan Menderes.

Kasim Gulck, secretary general of Opposition People's Republican Party, was fined 11,000 lire (\$1,200) as the owner of Ulus, and Ulku Arman, the managing editor, was sentenced to a year in jail.

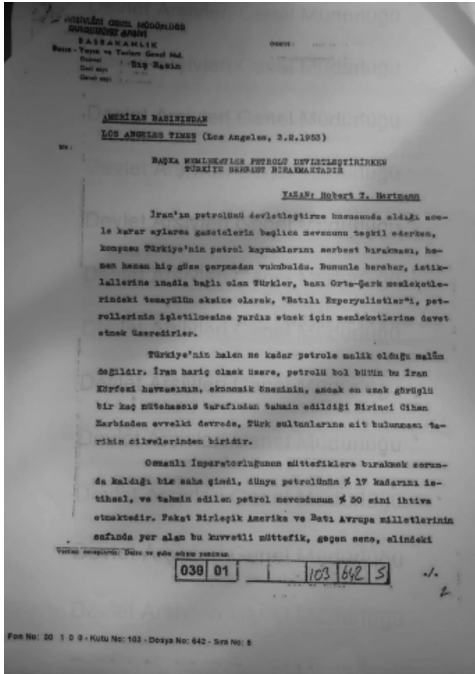
The penalties were made final by the Court of Appeals, upholding the Press Court finding.

The appeals court also closed Akis, an Ankara news weekly, for a month for having published an article dealing with the private life of Mr. Menderes. The court sentenced Metin Polat, its editor in chief, and Tarik Halulu, managing editor, to jail for a year and sixteen months, respectively.

The New York Times
Published November 4, 1958
Copyright © The New York Times

Kaynak: The New York Times, 4 Kasım 1958, s. 4

Ek 2. DP'nin Petrol politikalarına yer veren Los Angeles Times'dan bir haber örneği



Kaynak: BCA, Fon No: 030.01 Kutu No: 103, Dosya No: 642, Sıra No: 5

Görsel

Kaynaklar

I-Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

- BCA**, Fon No: 030.01, Kutu No: 102, Dosya No: 631, Sıra No: 9.
BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 102, Dosya No: 631, Sıra No: 5
BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 102, Dosya No: 637, Sıra No: 3
BCA, Fon No: 030.01 Kutu No: 103, Dosya No: 640, Sıra No: 7
BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 103, Dosya No: 642, Sıra No: 4
BCA, Fon No: 030.01 Kutu No: 103, Dosya No: 645, Sıra No: 4
BCA, Fon No: 030.01 Kutu No: 103, Dosya No: 645, Sıra No: 5
BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 103, Dosya No: 645, Sıra No: 7
BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 103, Dosya No: 646, Sıra No: 4
BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 102, Dosya No: 634, Sıra No: 13
BCA, Fon No: 30.01, Kutu No: 103, Dosya No: 643, Sıra No: 6
BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 103, Dosya No: 646, Sıra No: 1
BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 102, Dosya No: 636, Sıra No: 2
BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 104, Dosya No: 651, Sıra No: 3
BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 103, Dosya No: 640, Sıra No: 6
BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 103, Dosya No: 641, Sıra No: 3
BCA, Fon No: 030.01 Kutu No: 103, Dosya No: 641, Sıra No: 8
BCA, Fon No: 030.01 Kutu No: 103, Dosya No: 642, Sıra No: 5
BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 102, Dosya No: 639, Sıra No: 2
BCA, Fon No: 030.01 Kutu No: 49, Dosya No: 290, Sıra No: 6
BCA, Fon No: 030.01, Kutu No: 126, Dosya No: 810, Sıra No: 7

II-Sürelî Yayınlar

The New York Times

III- Kitaplar

- AHMAD, Feroz, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.
ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yay., 16. Baskı, İstanbul, 2007.
BALCI, Ali, *Türkiye Dış Politikası*, Etkileşim Yay., İstanbul, 2003.
ÇAVDAR, Tefik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, 4. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 2008.
Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze), İmge Kitapevi, 3. Baskı, 2004, Ankara.
HEPER, Metin, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı (Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açısından)*, Doğan Kitap, 2011, Ankara.

Gazi

Akademik
Bakış

327

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

- KARPAT, Kemal, *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 2011, İstanbul.
Türk Demokrasi Tarihi, Afa Yay., 1996, İstanbul.
- MARDİN, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları., 4. Baskı, İstanbul, 1990.
- SUNGUR, Zahide, *Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları ve Kalkınma Çabaları*, Gece Kitaplığı, İstanbul, 2015
- TİMUR, Taner, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Kitapevi, 3. Baskı, Ankara, 2003.
- TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi (Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye 14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

IV-Makaleler

- DİKİCİ, Ali, “ Milli Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 42, Kasım 2008, ss.161-192
- MALKOÇ, Eminalp, “ Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye’ye Amerikan Yardımları (1947-1950)”, *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 9, 2006, ss. 89-127.
- SARIKAYA, M. Saffet, “ Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Dini Tarikat ve Cemaatlerin Toplumdaki Yeri”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 1998, Sayı: 3, ss. 93-102
- TAKIM, Abdullah, “ Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 67, No: 2, ss. 157-187
- UZMAN, Nasrullah, “ II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye’nin Tepkisi”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 11, Sayı: 22, Yaz 2018, ss. 117-142
- YALÇIN, Osman, “ Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması” , *Avrasya İncelemeler Dergisi (AVID)* , I / I , (2012), ss.313-354
- YURTOĞLU, Nadir, “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: XXXI, Eylül 2017, ss.131-172

V-İnternet Kaynakları

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7880.pdf> (02.11.2019)

Extended Abstract

The adverse effects of incidents and practices that emerged at home and abroad at the time of İnönü’s Presidency on the public were influential in the changeover to multi-party system in Turkey and the election of May 14, 1950 won by DP (the Democrat Party). Although the social base of Turkish political power was based on the military-civil bureaucracy and the partnerships of economically dominant classes during the single party regime, the social balance was deeply shaken by the disregard for the overall public tendencies and the economic policies pursued during World War II. Nonetheless, the inflation

Gaz

that turned Turkey upside down in the war era was mainly due to the financial needs of the state that was obliged to provide for an army. In addition, the inefficiency of the state administration and the interventionist policies and the limitation of the private sector's areas of gain led to the general public dissatisfaction with the CHP (the Republican People's Party) power.

The people of Anatolia who were opposed to the CHP power for economic reasons were ill disposed towards CHP due to their religious sensitivities. The religious and cultural differences between the founding elites of the Republic and the public and the efforts to modernize the society resulted in a gap between the two parties. The commission established under the leadership of Fuat Köprülü in 1928 reported the initial steps taken to make Turkish the language of worship, but the first concrete step was taken in this respect on January 28, 1932 with the Adhan recited in Turkish at Fatih Mosque of Istanbul and this practice continued during the Presidency of İnönü. Additionally, a strict follow-up on Islamic movements was initiated, and the actions taken in this respect were governed by Article 163 of the Turkish Penal Code, which was enacted in 1926 to "prohibit the establishment of communities to change the state order for the act of using religion as a political instrument". Religious education was forbidden between 1933 and 1947 where the sects tried to fill the gap that originated in connection with the religious sensitivity of the public for centuries.

In the early years of DP government, the industry expanded through external loans and the United States aid, and agricultural workers remaining unemployed due to mechanization found new opportunities of employment. Additionally, landowners using tractors and other machinery in agriculture has an increasing need for imported spare parts. DP was criticized by the press owing to some incidents, such as the drought of 1954-1955, poor crop yield, decreasing exports, the failure of the United States aids to realize the adequate level of economic development and the rejection of the Turkish government's demand for a US\$ 300 million loan by the United States.

The United States press praised Turkey's alliance with the West against the Soviets and the outstanding achievements of Turkish troops in the Korean War. Eventually, Turkey's becoming a member of NATO was appreciated. However, the United States press criticized the law that imposed imprisonment for any criticism against the Menderes government, finding it anti-democratic. There were some reports that it was an improper act of the state to oppress the press.

One of the issues discussed in the United States press was the success in agriculture in the first years of the DP government due to the technical facilities offered by the state to villagers. Therefore, it was also reported that

Gazi

Akademik
Bakış

329

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

the Turkish peasants were getting richer, but some of them were spoiled and abused these circumstances.

The mechanization of every aspect of production, the acceleration of road construction and the increasing living standards resulted in rising fuel needs when DP was in power in Turkey. Considering the use of foreign capital and experience in the development of the oil economy, the DP government enacted the Law No. 6224 on the Encouragement of Foreign Capital on January 18, 1954. This law was one of the DP government policies which was most appreciated in the United States press. Consequently, this paved the way for foreign capital. The United States Press most frequently used the phrase that the rights granted for foreign capital made Turkey attractive.

During the DP era, economic development programs, especially between 1950 and 1955, increased the living standards of the Turkish peasantry that controlled 80% of the national economy under the aids received from the United States. The Soviet threats against Turkey enhanced the DP government's relations with the US. Military and economic relations were supported by cultural relations.

Gaz

Akademik
Bakış

330

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020